

ЗАХОДИ ПО ВІДНОВЛЕННЮ ТЕРИТОРІЙ ДОНБАСУ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ

Анотація

Охарактеризовано стан постраждалих від бойових дій територій Донбасу у 2017 – на початку 2018 років. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення процесу відбудови. Сформовано низку рекомендацій щодо підготовки заходів з відбудови постраждалих територій.

ЗАХОДИ ПО ВІДНОВЛЕННЮ ТЕРИТОРІЙ ДОНБАСУ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ

12 лютого 2018 року виповнилось три роки з підписання Мінської Угоди-II, і одним з гострих питань залишається необхідність окреслення шляхів та вироблення інструментів відновлення постраждалих територій. Варто додати, що у 2017-на початку 2018 років відбулася низка подій, що актуалізують необхідність розробки заходів із соціально-економічного відновлення постраждалих територій. По-перше, Законом України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях»¹ райони Донецької та Луганської області, непідконтрольні уряду України, отримали статус «тимчасово окупованих територій». Це змінює систему визначення суб'єктів, відповідальних за відновлення, і дає підстави сподіватись на отримання значних ресурсів від міжнародних фінансових організацій для відновлення. По-друге, у кінці 2017 року було ухвалено Державну цільову програму відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, яка містить детальний перелік робіт для стабілізації соціально-економічного становища у цих регіонах. По-третє, на початку лютого 2018 року Кабінетом Міністрів України було уточнено список населених пунктів, непідконтрольних уряду України, що дає можливість розробляти для цих територій детальні прогнози розвитку.

В цілому у період 2017-початок 2018 років нормативно-правове забезпечення відносин з тимчасово окупованими територіями та іншими територіями, які постраждали внаслідок збройних дій, стало системним і містить низку ефективних кроків щодо започаткування процесу відбудови.

¹ Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях. Закон України від 18 січня 2018 року № 2286-VIII / http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=7163&skl=9

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДБУДОВИ ЗРУЙНОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ У 2017 – НА ПОЧАТКУ 2018 РОКІВ

У 2017 – на початку 2018 років було значно удосконалене нормативно-правове забезпечення з управління тимчасово окупованими територіями. Зокрема, Кабінет Міністрів України затвердив **Державну цільову програму відновлення та розвитку миру у східних регіонах України**.

Державна цільова програма відновлення та розвитку миру у східних регіонах України² була схвалена у кінці 2017 року Кабінетом Міністрів України. Нею передбачено стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад для підвищення якості життя населення, стимулювання економічної активності. Основними завданнями програми є посилення довіри між державою і громадянами і надання допомоги найбільш вразливим верствам населення у подоланні кризової ситуації на сході України.

Довідково: Програма розроблена Міністерством з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 р. № 892-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми «Відновлення та розбудови миру в східних регіонах України». Концепція Програми була підтримана багатьма місцевими радами Донецької, Луганської, Дніпропетровської, Запорізької та Харківської областей. Реалізація програми має відбуватися до 2020 року на території Донецької і Луганської областей, крім населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, а також на території Дніпропетровської, Запорізької, Харківської областей, які

² Уряд затвердив Державну цільову програму відновлення та розбудови миру в східних регіонах України. <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilov> / Кабінет Міністрів України. Постанова КМУ від 13 грудня 2017 р. № 1071 «Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України» 5 Січня 2018 року / <http://mtot.gov.ua/uryad-zatverdvyv-derzhavnu-tsilovu-programu-vidnovlennya-ta-rozbudovy-myru-v-shidnyh-regionah-ukrayiny/> <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilov>

найбільше зазнали впливу збройного конфлікту. Заходи з відновлення миру у східних регіонах мають відбуватися за трьома стратегічними напрямками: відновлення критичної інфраструктури та соціальних послуг в основних сферах господарської діяльності; економічне відновлення; підвищення соціальної стійкості, розвиток миру і громадської безпеки. Планується створення умов для підвищення рівня зайнятості населення, надання підтримки мікро-, малому і середньому бізнесу та розширення доступу до фінансових послуг, розвитку промисловості, будівництва, сільського господарства тощо.

Програма передбачає застосування комплексного підходу до вирішення проблеми відновлення і розбудови миру та ґрунтується на трьох стратегічних складових:

- *відновлення інфраструктури* в сфері соціальних послуг, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, енергетики, тепло- та газопостачання, транспорту, водопостачання та водовідведення, екології та охорони навколишнього природного середовища, фізичної культури та спорту;

- *створення умов для економічного відновлення* регіонів шляхом підтримки економічного планування на регіональному рівні, створення умов для підвищення рівня зайнятості населення, надання підтримки малому і середньому бізнесу та розширення доступу до фінансових послуг, розвитку промисловості, будівництва, сільського господарства та інших сфер економічної діяльності;

- *створення механізмів для розбудови миру та досягнення соціальної стійкості*, соціальної єдності та відбудова довіри, сприяння культурному діалогу та вихованню толерантності, посилення ролі інститутів громадянського суспільства, забезпечення психологічної та соціальної підтримки населення, постраждалого від конфлікту, розвитку місцевого самоврядування в контексті децентралізації, створення самодостатніх територіальних громад, здатних до саморозвитку та підвищення рівня захисту населення й громадської безпеки.

Однак слід сказати, що Програма не містить детальних заходів щодо відновлення саме економічної діяльності, забезпечення притоку інвестицій, формування основ для розвитку підприємництва, створення нових робочих місць, розвитку та впровадження інновацій.

У тому ж 2017 році в Донецькій та Луганській областях було засновано **«Портал економічного та соціального відновлення»** (сайт – <http://portal.mtot.gov.ua/ua/home>)³. На порталі зареєстровано інфраструктурні, освітні проекти та проекти в інших сферах. Зокрема, станом на початок березня 2018 року у Донецькій області виконується 723 проекти, Луганській – 437, Дніпропетровській – 13, Запорізькій – 11, Харківській – 113. Вказані проекти спрямовані на відновлення помешкань, транспортної інфраструктури, газопостачання, водопостачання та водовідведення, енергозабезпечення, охорони здоров'я, освіти тощо. Право вносити і коригувати інформацію на порталі мають обласні адміністрації Донецької, Луганської, Запорізької, Дніпропетровської областей та міжнародні партнери проекту.

За даними МТОТ, восени 2017 року пройшов **попередній відбір проектів для здійснення заходів щодо підтримки територій, які зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту на сході України**. Після відбору було погоджено пропозиції від чотирьох органів місцевого самоврядування – виконавчого комітету Маріупольської міської ради Донецької області, Покровської міської ради Донецької області, Дружківської міської ради Донецької області, Северодонецької міської ради Луганської області⁴. Реалізація проектів передбачає придбання у комунальну власність житла для надання в тимчасове користування внутрішньо переміщеними особами, придбання обладнання і програмного забезпечення для оформлення і видачі паспортів громадянина України і паспорта

³<http://mtot.gov.ua/v-donetskij-ta-luganskij-oblastyah-realizuyetsya-476-infrastrukturnyh-osvitnih-ta-inshyh-proektiv-portal-ekonomichnogo-ta-sotsialnogo-vidnovlennya/>

⁴ Відбір проектів для здійснення заходів щодо підтримки територій, які зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту на сході України, 1 Листопада 2017 року / <http://mtot.gov.ua/u-mtot-projshov-poperednij-vidbir-proektiv-dlya-zdijsnennya-zahodiv-shhodo-pidtrymky-terytorij-shho-zaznaly-negativnogo-vplyvu-vnaslidok-zbrojnogo-konfliktu-na-shodi-ukrayiny/>

громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронний носієм для ЦНАПів, що обслуговують населення, яке проживає по обидві сторони лінії розмежування.

Для активізації робіт з відновлення постраждалих територій доцільно сформувати комплекс заходів для органів влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та населення на постраждалих територіях з метою надання цілеспрямованості процесу відбудови, врахування інтересів зазначених суб'єктів у процесі відновлення, забезпечення ефективності витрачання коштів, досягнення наперед визначених результатів. За словами фахівців, «Україна нині потребує позитивного порядку денного для Донбасу»⁵.

На заваді формуванню означеного комплексу заходів з відбудови постраждалих територій постають такі перешкоди: неможливість достовірної оцінки втрат від воєнних дій, різниця в оцінках втрат, здійснених різними експертами; відсутність джерел коштів на відбудову або недостатність джерел; неясність долі підприємств на окупованій території, відсутність комплексного розуміння долі зруйнованих або пошкоджених підприємств; відсутність зацікавленості інвесторів у вкладенні коштів у відбудову, слабкий розвиток сфер торгівлі й послуг внаслідок відсутності інвестицій до цих сфер та недостатність платоспроможного купівельного попиту. Комплекс заходів щодо відбудови постраждалих районів Донбасу має окреслювати способи вирішення цих питань.

⁵ Корсунський С.В. Виступ під час експертної дискусії «Конфлікт на Донбасі у 2018 році: заморозити не можна врегулювати» 12 лютого 2018 року / МЦПД // <http://icps.com.ua/ekspertna-dyskusiya-do-3--yi-richnytsi-minskykh-domovlenostey-konflikt-na-donbasi-u-2018-rotsi-zamorozyty-ne-mozhna-vrehulyuvaty/>

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПОСТРАЖДАЛИХ ТЕРИТОРІЙ У 2017 - НА ПОЧАТКУ 2018 РОКІВ

Вирішення проблем відбудови постраждалих районів Донбасу має базуватись на попередньому аналізі чинників розвитку постраждалих територій. Такими чинниками є наступні.

1. Продовження розграбування і руйнування підприємств, погіршення соціально-економічного становища постраждалих районів.

На тимчасово окупованій території втрачається промисловий потенціал, не мобілізується внутрішній потенціал розвитку і вичерпуються ресурси для подальшого існування. Зокрема, тимчасово окуповані території продовжують зазнавати значного руйнування об'єктів, які забезпечують життєдіяльність підприємств і житлового сектору. Вивозиться устаткування і обладнання заводів, ріжеться обладнання для подальшого вивезення за межі регіону, руйнується інфраструктура (дороги, шляхопроводи) та комунікації. Зупинка відкачування води з шахт призвела до погіршення екологічного стану, зростання обсягу техногенних проблем, зокрема просідання будинків, розрив комунікацій, що може спричинити провали ґрунту й землетруси. За оцінками, нанесені воєнними діями збитки становлять близько 50 млрд дол.⁶, а втрати обсягів зростання ВВП складають приблизно 1,5 % щорічно від розрахованих обсягів зростання ВВП.

На даний час з 55 шахт на окупованій території 34 належать ліквідації, а інші не працюють у повну силу, затримують заробітну плату, скорочують штат і кількість робочих місць⁷. У цих районах раніше проживало близько 3 млн осіб, і для працездатних з них відсутні можливості працевлаштування. Гострою є ситуація на ринку праці – понад 136 тис. осіб на окупованих

⁶ Віхров М. Відновлення Донбасу: місія (не)можлива? Нині відбувається інтенсивне розграбування решток господарки ОРДЛО. 23 серпня 2017 року / https://zaxid.net/vidnovlennya_donbasu_misiya_nemozhлива_n143458412 СІЧНЯ 2018

⁷ Руденко Є. Півроку блокади Донбасу: як працюють і чим годують Донецьк контрабандисти. 14 вересня 2017 року / <http://www.pravda.com.ua/articles/2017/09/14/7155101/>

територіях працевлаштовані, однак трудовий стаж нараховується не за законодавством України.

З весни 2017 року на 40 великих промислових підприємствах (в основному це шахти і металургійні підприємства) введено зовнішнє управління, що знизило обсяг надходжень від податків до бюджетів підконтрольної території. Загалом економічні проблеми окупованої території тісно переплетені з проблемами підтримки діяльності підприємств, зокрема, з метою безпеки окремі компанії здійснюють оподаткування на користь бюджету України і на користь бюджетів окупованих населених пунктів.

Вказані проблеми додалися до існуючих раніше – вузька спеціалізація господарств, застаріла матеріально-технічна база, виснаження природних ресурсів та погана екологічна ситуація. Підсилені низькою адаптивною здатністю економічної сфери, зниженням конкурентоспроможності продукції та рентабельності виробництва, вказані проблеми ускладнюють розробку способів відбудови регіону.

Значні масштаби занепаду економіки цих районів свідчать про необхідність проведення оцінки відбудови і вибору варіантів – відбудови попередньої виробничої структури або ж побудови нових виробництв і започаткування нових сфер діяльності, оскільки з'являються можливості для побудови нової економіки та розвитку нових сфер господарювання. Так, проведене влітку 2017 року соціологічне опитування показало, що «Донбас має широкий спектр напрямів економічного розвитку... найбільш перспективними можуть бути: розвиток малого та середнього бізнесу, відновлення АПК, відбудова важкої промисловості, створення інноваційних підприємств»⁸. Відповідно, такі дані слід використати при опрацюванні заходів щодо формування нових сфер діяльності у постраждалих регіонах.

⁸ Майбутнє тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей: соціологічний вимір // Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». – К. : НІСД, 2017. – 928 с.-с.198-212.

2. Перереєстрація підприємств.

За інформацією сервісу моніторингу даних українських компаній Opendatabot⁹, у 2016-2017 роках із зони ведення бойових дій переїхало дві тисячі компаній. Найчастіше компанії переїжджають до м. Києва та Київської області, Запорізької, Харківської областей: з Донецької області переїхало 1076 компаній, Луганської – 412, при цьому 568 компаній залишились у межах Донецької та Луганської областей, але виїхали з окупованої території. Головними причинами виїзду з окупованої території є перебої у постачанні продукції, неможливість нормального ведення грошових операцій, складності з виплатою податків, захоплення і руйнування офісів, загроза безпеці працівників.

Така ситуація, звісно, спричинює посилення виробничої бази інших регіонів України, насичення їх кваліфікованими трудовими ресурсами. Однак, з іншого боку, відтік платників податків та занепад центрів економічного розвитку провокує подальшу деградацію соціально-економічної сфери непідконтрольних районів, підсилює вимивання трудових ресурсів із тимчасово окупованої території.

3. Занепад ринкових форм торгівлі і споживчого ринку, скорочення обсягів ринкових операцій, відсутність ринків вивезення товарів.

До проблеми руйнування виробничого потенціалу додається проблема скорочення обсягів торгівельних операцій. Зокрема, широко здійснюється торгівля лише товарами масового вжитку (продукти харчування, одяг), ліками внаслідок їх вищої якості, перевезними через лінію зіткнення. Розвиваються мінові операції, що підвищує рівень бартеризації економіки. Слабко розвивається сектор пасажирських перевезень, і більшість з них здійснюється лише через лінію зіткнення.

У товарних запасах на тимчасово окупованих територіях товари, вироблені на іншій території України, становлять 15 %, кількість місцевих

⁹ За год из зоны АТО переехало две тысячи компаний. 13 листопада 2017 року / <https://korrespondent.net/business/companies/3906140-za-hod-uz-zony-ato-pereekhalo-dve-tysiachy-kompanyi>

марок досягає 40-50 %. Оскільки ввезений товар повинний бути розмитнений, за правилами окупаційної влади, то на окуповану територію везуть лише товари, які гарантовано матимуть збут.

Довідково: На окупованій території має збут продукція фабрик «Рошен», «Харківська бісквітна фабрика», «Корона», «Артемівське шампанське», «Інкерман», «Верес», «Чумак», «Комо». На споживчому ринку окупованих територій ціни значно вищі, ніж на іншій території України, при цьому високою вважається заробітна плата у розмірі 5000 грн. Зростають борги за послуги комунальної сфери.¹⁰

Отже, складається ситуація, коли на тимчасово окуповану територію завозяться лише товари масового вжитку. Крім того, значними є проблеми з вивозом товарів. Зокрема, невдалими були спроби нагальодити виробництво і збут продукції раніше орієнтованих на Україну підприємств. Торгівля зарубіжних компаній із підприємствами під «юрисдикцією» окупаційної влади неможлива. А для РФ вугілля і метал у тій кількості, якій вони були потрібні Україні і збут яких міг би надати кошти для виведення економіки окупованих територій з кризи, не потрібні.

4. Неможливість проведення достовірної оцінки обсягу втрат і складності з отриманням коштів на відбудову.

За оцінками Мінрегіону, для відновлення постраждалої від бойових дій інфраструктури Донбасу необхідно приблизно 15 млрд дол., однак потребу в такому обсязі коштів не може задовольнити жоден фінансовий ресурс. За іншими оцінками, зокрема економіста А.Ослунда, на відновлення Донбасу після воєнних дій необхідно 20 млрд дол. Варто вказати, що дані цифри включають лише чисті матеріальні та фінансові втрати від руйнування інфраструктури і не включають втрати руйнування господарства.

На оцінку коштів для відновлення суттєво впливає оцінка вартості одного робочого місця, яке необхідно створити на нових або відбудованих

¹⁰ Руденко Є. Півроку блокади Донбасу: як працюють і чим годують Донецьк контрабандисти. 14 вересня 2017 року / <http://www.pravda.com.ua/articles/2017/09/14/7155101/>

підприємствах. За різними оцінками, вартість створення нового робочого місця може складати від 21,2 тис. дол до 1 млн на підприємствах металургійної сфери. Відповідно, разом обсяг коштів, необхідних для відновлення інфраструктури та створення нових робочих місць, може сягати понад 50 млрд дол., і поки що немає джерел надходження цих коштів¹¹.

Нагальним питанням відновлення життєдіяльності постраждалих регіонів є вирішенні проблем гуманітарного характеру. За даними Єврокомісії¹², близько 2,8 млн людей переміщені і потребують гуманітарної допомоги в Україні та в сусідніх країнах. Передбачається, що на гуманітарну допомогу буде виділено окремий обсяг коштів, зокрема на медичну допомогу, організацію притулків, відновлення нормального санітарного стану помешкань, відновлення системи водопостачання. Близько 50 % гуманітарної підтримки ЄС призначається громадянам на тимчасово окупованих територіях. Зазначимо, що 8 грудня 2017 року Уряд України та Єврокомісія підписали Угоду про фінансування заходу «Підтримка ЄС для сходу України». Угодою передбачено надання Україні допомоги (фінансування) на суму 50 млн євро. Загалом у період з 2014 року до 2017 року Євросоюз направив в Україну майже 400 млн євро гуманітарної допомоги (кошти від Єврокомісії та від окремих країн-членів ЄС) допомоги на відновлення постраждалих територій. Однак ефективність витрачання коштів є низькою.

Вказані чинники суттєво перешкоджають формуванню стратегічних принципів для відбудови зруйнованого господарства після звільнення тимчасово окупованих територій. Для зменшення та подолання негативного впливу воєнних дій у районах Донбасу доцільно запропонувати заходи з відновлення постраждалих територій.

¹¹ Сазонов К. Скільки коштуватиме Україні повернення Донбасу. 28 серпня, 2017 / https://espreso.tv/article/2017/08/28/skilky_koshtuvatyme_ukrayini_povernennya_donbasu

¹² ЄС виділить 18 млн. євро постраждалим від війни на Донбасі, 20 лютого 2017 року / <https://ubr.ua/ukraine-and-world/society/es-vydelit-18-mln-evro-postradavshim-ot-voyny-na-donbasse-3834797>

ВИСНОВКИ.

Система відбудови постраждалих територій має ґрунтуватись на обрахуванні втрат від воєнних дій, виробленні заходів з подолання руйнувань та відновлення господарської сфери. Саме зараз формуються передумови для відродження Донбасу у новій якості. У соціально-економічному відновленні постраждалих територій значну роль має відігравати система інвестування, оскільки економічно обумовлений розподіл інвестиційних ресурсів є гарантією ефективного заміщення або ефективної реструктуризації галузей промисловості, вирішення завдань інноваційного розвитку території. Інакше при екстенсивному використанні інвестиційних ресурсів відбудеться консервація технологічної відсталості економічної сфери територій. Основним завданням відновлення господарського комплексу постраждалих територій є проведення заходів з виведення промисловості на більш високий технологічний рівень виробництва. Збільшення рівня технологічної оснащеності виробництв сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції регіону, зростанню обсягів випуску наукомісткої продукції, розширенню експортних можливостей на ринках високих технологій, забезпеченню потреб внутрішнього ринку, підвищенню якості життя, модернізації соціальної сфери.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Заходами з відбудови зруйнованих внаслідок воєнних дій територій Донбасу вбачаються наступні.

Кабінету Міністрів України ініціювати комплексне дослідження з використанням потенціалу установ НАН України, яке забезпечить:

- оцінку прямих втрат виробничого потенціалу, інфраструктури та соціальної сфери на тимчасово окупованих територіях;
- оцінку впливу таких втрат на соціально-економічну сферу підконтрольних територій Донецької і Луганської областей та інших регіонів України;

- формування комплексного бачення подальшого соціально-економічного розвитку постраждалих територій Донбасу, економічних перспектив тимчасово окупованих територій, можливостей їх відбудови;
- оцінку участі господарського комплексу Донбасу у виробничих зв'язках в країні, експортні можливості, наявність інвестиційних об'єктів, можливості для розвитку підприємництва;
- обґрунтування перспектив підприємств на окупованих територіях, оцінити можливості відбудови підприємств та можливості побудови нових виробництв;
- розрахунок можливостей інноваційного оновлення економіки постраждалих територій.

Кабінету Міністрів України спільно з Міністерством з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України та Міністерством економічного розвитку і торгівлі України – доповнити і розширити чинну Програму відновлення та розвитку миру у східних регіонах України. Оновлена програма повинна містити конкретні заходи з відбудови у першу чергу економічної сфери – виробництва та інфраструктури. Кожен захід програми повинен передбачати чіткі інструменти його реалізації та джерела коштів на їх виконання. Ключовими складовими програми мають стати наступні заходи з відбудови: створення або оновлення підприємств, розбудова інфраструктури, створення нових робочих місць, забезпечення достатньої заробітної плати, розвиток торгівлі й сфери послуг.

Програма має включати:

- типологізацію постраждалих районів з метою вибору відповідної системи заходів з регулювання процесу відбудови на основі наступних критеріїв: галузева спеціалізація регіону, диверсифікація промисловості, технологічний рівень виробництва, наукоємність продукції;

- рекомендації щодо перспектив кожного підприємства, яке зазнало руйнування, на тимчасово окупованій території, з урахуванням колишніх виробничих зв'язків цього підприємства та можливостей їх заміщення;
- оцінку можливості формування на постраждалих територіях сфери послуг (надання освітніх, рекреаційних, бізнес-консультаційних послуг) та розвитку торгівлі;
- оцінку можливостей створення на постраждалих територіях інноваційних хабів, які можуть стати привабливими об'єктами для припливу інвестицій та людського капіталу;
- заходи з модернізації інших галузей економіки та пошуку джерел і об'єктів інвестування;
- заходи щодо виведення промислового комплексу на більш високий технологічний рівень виробництва, збільшення рівня технологічної оснащеності виробництв, які не є наукомісткими, а також заходи із забезпечення розвитку нових наукоємних галузей промисловості, розвиток технологічних центрів і на їх основі – наукомістких виробництв;
- заходи з підтримки сектору малого і середнього підприємництва, зокрема за рахунок стимулювання створення нових робочих місць та поширення самозайнятості;
- стимулюючі механізми для залучення до процесу відбудови міжнародних компаній;
- заходи з пропаганди привабливого інвестиційного іміджу територій;
- перелік джерел коштів під конкретні проекти з відбудови територій, забезпечення участі місцевих підприємців у відбудові з метою підвищення рівня їх зацікавленості у процесі відбудови та використанні внутрішніх фондів при проведенні відбудови;
- заходи щодо рекультивациі територій та охорони довкілля;
- комплекс заходів щодо вирішення пріоритетних соціальних проблем, створення нових робочих місць різного рівня кваліфікації, недопущення зниження рівня доходів;

- заходи зі сприяння розвитку соціальної інфраструктури, закладів освіти.

Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України:

- ініціювати унормування поняття «постраждала територія» з чітких переліком характеристик такої території шляхом внесення доповнень до Закону України «Про засади державної регіональної політики»;

- прирівняти «постраждалі території» до «депресивних» шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» з метою надання їм можливостей до участі у програмах з відновлення, що готуються відповідно до цього закону і Закону України «Про засади державної регіональної політики». Це дозволить реалізовувати заходи з впливу не на всю Донецьку чи Луганську області в цілому, а на найбільш проблемні райони, що є ефективнішим.

Кабінету Міністрів України рекомендувати обласним адміністраціям Донецької, Луганської, Дніпропетровської, Запорізької та Харківської областей провести громадське обговорення оновленої програми та за його результатами внести зміни і доповнення до неї.

О.В. Шевченко

Відділ регіональної політики

Національний інститут стратегічних досліджень

березень 2018 р.